Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kahdeksas jaosto)

7 päivänä marraskuuta 2013 *

Oikeusturvavakuutus — Direktiivi 87/344/ETY — 4 artiklan 1 kohta — Vakuutuksenottajan oikeus valita vapaasti asianajaja — Sopimukseen sovellettavien yleisten ehtojen lauseke, jossa taataan oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyssä vakuutuksenantajan työntekijän antama oikeudellinen apu — Ulkopuolisen oikeudellisen neuvonantajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuneiden kulujen korvaaminen ainoastaan siinä tapauksessa, että vakuutuksenantajan mukaan on välttämätöntä antaa asia ulkopuolisen oikeudellisen neuvonantajan hoidettavaksi

Asiassa C-442/12,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Hoge Raad der Nederlanden (Alankomaat) on esittänyt 28.9.2012 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 3.10.2012, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Jan Sneller

vastaan

DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto),

toimien kokoonpanossa: kahdeksannen jaoston puheenjohtaja C. G. Fernlund, joka hoitaa jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit C. Toader (esittelevä tuomari) ja E. Jarašiūnas,

julkisasiamies: P. Mengozzi,

kirjaaja: hallintovirkamies M. Ferreira,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 19.9.2013 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV, edustajinaan advocaat J. W. H. van Wijk ja advocaat B. J. Drijber,

— Italian hallitus, asiamiehenään G. Palmieri, avustajanaan avvocato dello Stato W. Ferrante,

— Itävallan hallitus, asiamiehenään A. Posch,

— Euroopan komissio, asiamiehinään F. Wilman ja K.-P. Wojcik,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

päätettyään julkisasiamiestä kuultuaan ratkaista asian ilman ratkaisuehdotusta,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee oikeusturvavakuutusta koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta 22.6.1987 annetun neuvoston direktiivin 87/344/ETY (EYVL L 185, s. 77), jota sovelletaan ajallisesti pääasiaan, 4 artiklan 1 kohdan tulkintaa.

2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat Jan Sneller ja vakuutusyhtiö DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV (jäljempänä DAS) ja joka koskee vakuutuksenottajan valitseman asianajajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvien kulujen korvaamista.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

3 Direktiivin 87/344 johdanto-osan 11. perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”sellaisten henkilöiden edut, joilla on oikeusturvavakuutus, edellyttävät, että vakuutetun henkilön on kyettävä valitsemaan asianajaja tai joku muu kansallisen lainsäädännön mukaan asianmukaisesti pätevä henkilö kaikessa oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyssä sekä kaikkien eturistiriitojen ilmetessä”.

4 Direktiivin 1 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Tällä direktiivillä on tarkoitus sovittaa yhteen lakiin, asetukseen ja hallinnollisiin määräyksiin sisältyvät säännökset, jotka koskevat – – oikeusturvavakuutusta, sijoittautumisvapauden tehokkaan käyttämisen helpottamiseksi ja mahdollisuuksien mukaan sellaisten eturistiriitojen estämiseksi, joita syntyy varsinkin siitä syystä, että vakuutuksenantaja turvaa toisen henkilön tai turvaa henkilön sekä oikeudenkäyntikuluihin että mihin tahansa muuhun – – vakuutusluokkaan nähden, ja tällaisen ristiriidan ratkaisemisen mahdollistamiseksi sen syntyessä.”

5 Kyseisen direktiivin 2 artiklan 1 kohdan sanamuoto on seuraava:

”Tätä direktiiviä sovelletaan oikeusturvavakuutukseen. Tämä käsittää oikeudenkäyntikulujen korvaamisen vakuutusmaksun suorittamista vastaan ja muiden vakuutussuojaan suoraan liittyvien palvelujen tarjoamisen, ottaen erityisesti huomioon seuraavan:

— korvauksen turvaaminen vakuutetun henkilön kärsimästä tappiosta, vahingosta tai vammasta sovinnolla ilman oikeudenkäyntiä taikka siviili- tai rikosoikeudenkäynnin avulla,

— vakuutetun henkilön puolustaminen tai edustaminen siviili-, rikos- ja hallinto-oikeudenkäynneissä tai muissa oikeudenkäynneissä tai minkä hyvänsä häntä vastaan esitetyn vaateen yhteydessä.”

6 Saman direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Kaikissa oikeusturvavakuutusta koskevissa sopimuksissa on hyväksyttävä nimenomaan, että:

a) jos turvaudutaan asianajajaan tai johonkin muuhun kansallisen lainsäädännön mukaan asianmukaisesti pätevään henkilöön vakuutetun henkilön etujen puolustamiseksi, edustamiseksi tai hoitamiseksi missä tahansa oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyssä, vakuutetulla henkilöllä on vapaus valita sellainen asianajaja tai muu henkilö;

b) vakuutetulla henkilöllä on vapaus valita asianajaja tai halutessaan, jos se sallitaan kansallisessa lainsäädännössä, joku muu asianmukaisesti pätevä henkilö hoitamaan etujaan eturistiriitojen syntyessä.”

7 Direktiivin 87/344 5 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltiot voivat säätää poikkeuksen 4 artiklan 1 kohdan soveltamisesta oikeusturvavakuutukseen, jos kaikki seuraavat edellytykset ovat olemassa:

a) vakuutus rajoittuu tapauksiin, jotka aiheutuvat maantieajoneuvojen käytöstä kyseisen jäsenvaltion alueella;

b) vakuutus liittyy sopimukseen avun antamisesta maantieajoneuvoa kohdanneen vahingon tai konevian sattuessa;

c) oikeusturvavakuutuksen vakuutuksenantaja ja avustamistoiminnan vakuutuksenantaja eivät harjoita mitään vastuuvakuutuksen luokkaa;

d) toimenpiteet toteutetaan siten, että oikeudellinen neuvonta ja riidan kummankin osapuolen edustaminen on täysin itsenäisten asianajajien tehtävänä, silloin kun sama vakuutuksenantaja on myöntänyt näille osapuolille oikeusturvavakuutuksen.

2. Jäsenvaltion jollekin yritykselle 1 kohdan mukaisesti myöntämä poikkeus ei vaikuta 3 artiklan 2 kohdan soveltamiseen.”

Alankomaiden oikeus

8 Finanssivalvonnasta annetun lain (Wet op het financieel toezicht) 4:67 §:n 1 momentin sanamuoto on seuraava:

”Oikeusturvavakuutuksen antaja huolehtii siitä, että oikeusturvavakuutusta koskevassa sopimuksessa määrätään nimenomaisesti, että vakuutetulla henkilöllä on vapaus valita asianajaja tai muu lain mukaan toimivaltainen asiantuntija, jos

a. asianajajaan tai muuhun lain mukaan toimivaltaiseen asiantuntijaan turvaudutaan vakuutetun henkilön etujen puolustamiseksi, edustamiseksi tai hoitamiseksi oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä tai

b. syntyy eturistiriita.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

9 Ennakkoratkaisupyynnön esittämisestä tehdystä päätöksestä käy ilmi, että Sneller on ottanut oikeusturvavakuutuksen Reaal Schadeverzekeringen NV:stä. Vakuutussopimuksessa määrätään oikeusturvan kattamisen toteuttamisesta vastaavaksi yhtiöksi DAS.

10 Lisäksi kyseisessä sopimuksessa määrätään, että asioita hoitavat DAS:n omat työntekijät. Mikäli asia on kuitenkin sopimuksen nojalla tai DAS:n kannan mukaan annettava ulkopuolisen oikeudellisen neuvonantajan hoidettavaksi, vakuutuksenottajalla on oikeus nimetä valitsemansa asianajaja tai asiantuntija.

11 Pääasiassa Sneller haluaa saattaa entistä työnantajaansa vastaan vireille oikeudenkäynnin vaatiakseen tältä vahingonkorvausta mielestään perusteettoman irtisanomisen johdosta. Tätä varten hän aikoo käyttää valitsemansa asianajajan palveluja ja siirtää oikeudellisesta avusta aiheutuvat kulut oikeusturvavakuutuksensa antajan vastattaviksi. DAS on suostunut tällaisen oikeuskäsittelyn vireille saattamiseen mutta katsonut, että Snellerin tekemä sopimus ei kata tällaisessa tapauksessa vakuutetun valitseman asianajajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvia kuluja. DAS on todennut olevansa ainoastaan valmis antamaan itse Snellerille oikeudellista apua sellaisen oman työntekijänsä välityksellä, joka ei ole asianajaja.

12 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa tästä, että Alankomaiden oikeuden mukaan oikeudellinen apu ei ole pakollista sellaisen oikeudenkäynnin yhteydessä, jonka Sneller haluaa saattaa vireille entistä työnantajaansa vastaan.

13 DAS:n kieltäydyttyä ottamasta vastattavakseen Snellerin valitseman asianajajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvia kuluja Sneller vaati voorzieningenrechter te Amsterdamia (Amsterdamin välitoimista päättävä tuomari) velvoittamaan DAS:n vastaamaan kyseisistä kuluista. Voorzieningenrechter te Amsterdam hylkäsi tämän vaatimuksen 8.3.2011 antamallaan tuomiolla.

14 Gerechtshof te Amsterdam (Amsterdamin muutoksenhakutuomioistuin) pysytti tämän tuomion 26.7.2011 antamallaan tuomiolla. Gerechtshof te Amsterdam katsoi, että finanssivalvonnasta annetun lain 4:67 §:n 1 momentin a kohtaa on tulkittava siten, että pääasiassa kyseessä olevien kaltaisissa olosuhteissa, joissa on sovittu luontoissuorituksena annettavaa oikeudellista apua koskevasta vakuutuksesta, oikeutta valita vapaasti asianajaja ei synny pelkästään sen johdosta, että päätetään panna vireille oikeudenkäynti vakuutuksenottajan puolesta, vaan se edellyttää myös oikeusturvavakuutuksen antajan päätöstä siitä, että oikeudellisen avun antajana on oltava ulkopuolinen oikeudellinen neuvonantaja eikä joku sen työntekijä. Vain tällaisessa tilanteessa voi syntyä eturistiriita, joka direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohdassa halutaan estää.

15 Sneller valitti tästä tuomiosta ennakkoratkaisua pyytäneeseen tuomioistuimeen. Tämän mukaan sekä direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan eri kieliversioiden tarkastelu että asiassa C-199/08, Eschig, 10.9.2009 annettu tuomio (Kok., s. I-8295) ja asiassa C-293/10, Stark, 26.5.2011 annettu tuomio (Kok., s. I-4711) tukevat merkityksellisesti väitettä, jonka mukaan silloin, kun oikeudenkäynti- tai hallintomenettely pannaan vireille, sopimusehdoissa on aina annettava vakuutuksenottajalle mahdollisuus valita vapaasti neuvonantajansa.

16 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että vastauksella, joka se on annettava pääasiassa, saattaa olla tiettyjä sosiaalisia vaikutuksia, koska jos hyväksyttäisiin direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan tällainen tulkinta, vakuutusmaksujen mahdollisesti merkittävä nousu olisi väistämätöntä.

17 Näissä olosuhteissa Hoge Raad der Nederlanden (Alankomaiden kuningaskunnan ylimmän oikeusasteen tuomioistuin) on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko direktiivin [87/344] 4 artiklan 1 kohdan mukaan sallittua, että oikeusturvavakuutuksen antaja, joka määrää vakuutussopimuksissaan, että sen työntekijät lähtökohtaisesti antavat oikeudellista apua oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyissä, määrää lisäksi, että vakuutetun henkilön vapaasti valitseman asianajajan tai oikeudellisen neuvonantajan antaman oikeudellisen avun kulut katetaan ainoastaan, jos vakuutuksenantaja katsoo, että asia on annettava ulkopuolisen oikeudellisen neuvonantajan hoidettavaksi?

2) Onko ensimmäiseen kysymykseen annettava vastaus erilainen sen mukaan, onko kyseisessä oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä pakko turvautua oikeudelliseen apuun vai ei?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen kysymys

18 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensimmäisellä kysymyksellään lähinnä, onko direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohtaa tulkittava siten, että se on esteenä sille, että oikeusturvavakuutuksen antaja, joka määrää vakuutussopimuksissaan, että sen työntekijät lähtökohtaisesti antavat oikeudellista apua, määrää lisäksi, että vakuutuksenottajan vapaasti valitseman asianajajan tai edustajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvat kulut voidaan kattaa ainoastaan, jos vakuutuksenantaja katsoo, että asia on annettava ulkopuolisen oikeudellisen neuvonantajan hoidettavaksi.

19 Tästä on täsmennettävä, että DAS:n mukaan direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohdan lauseessa ”jos turvaudutaan asianajajaan” käytetty passiivimuoto, jota käytetään myös tämän säännöksen saksan, englannin ja hollannin kieliversioissa, osoittaa, että direktiivissä ei määritetä, onko menettelyssä vakuutuksenantajan vai vakuutuksenottajan tehtävänä arvioida se, onko tarpeellista käyttää ulkopuolista neuvonantajaa. Tästä seuraa se, että DAS voi vapaasti määrätä tästä kysymyksestä vakuutussopimuksissaan, koska kyseisen säännöksen voidaan ymmärtää tarkoittavan, että ”jos [vakuutuksenantaja päättää, että on turvauduttava] asianajajaan – –, vakuutetulla henkilöllä on vapaus valita sellainen asianajaja”.

20 Tällaista direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohdan suppeaa tulkintaa ei voida hyväksyä.

21 Ensinnäkin on todettava, että vaikka on totta, että direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohdan nojalla sellaisenaan ei voida määritellä termien ”jos turvaudutaan asianajajaan – –, vakuutetulla henkilöllä on vapaus valita sellainen asianajaja” laajuutta, on kuitenkin niin, että unionin oikeuden säännöksen tai määräyksen tulkitsemisessa on otettava huomioon paitsi sen sanamuoto myös asiayhteys ja sillä lainsäädännöllä tavoitellut päämäärät, jonka osa säännös tai määräys on (em. asia Eschig, tuomion 38 kohta).

22 Tästä on huomautettava, että direktiivin 87/344 johdanto-osan 11. perustelukappaleesta ja sen 4 artiklan 1 kohdasta käy ilmi, että sellaisten henkilöiden edut, joilla on oikeusturvavakuutus, edellyttävät, että he voivat itse vapaasti valita asianajajan tai jonkun muun kansallisen lainsäädännön mukaan asianmukaisesti pätevän henkilön kaikissa oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyissä (em. asia Stark, tuomion 28 kohta).

23 Näin ollen direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohdasta, luettuna yhdessä direktiivin johdanto-osan 11. perustelukappaleen kanssa, käy ilmi, että vakuutuksenottajan oikeutta valita vapaasti asianajaja ei voida rajoittaa yksinomaan tilanteisiin, joissa vakuutuksenantaja päättää, että on käytettävä ulkopuolista neuvonantajaa.

24 Toiseksi on todettava, kuten Euroopan komissio väittää, että direktiivin 87/344 ja erityisesti sen 4 artiklan tarkoitus suojata kattavasti vakuutettujen henkilöiden etuja (ks. vastaavasti em. asia Eschig, tuomion 45 kohta) ei ole yhteensopiva DAS:n ehdottaman kaltaisen tämän direktiivin 4 artiklan 1 kohdan a alakohdan suppean tulkinnan kanssa.

25 Tästä on huomautettava, että edustajan vapaata valintaa koskeva direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohta on yleisesti sovellettava ja sitova (ks. em. asia Eschig, tuomion 47 kohta ja em. asia Stark, tuomion 29 kohta).

26 Kolmanneksi vakuutusmaksujen suuruutta koskevasta kysymyksestä on täsmennettävä, että erilaiset tavat, joilla vakuutettu henkilö voi toteuttaa oikeutensa valita vapaasti edustajansa, eivät sulje pois sitä, että tietyissä tapauksissa vakuutuksenantajan vastattavina olevia kuluja voidaan rajoittaa.

27 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on nimittäin katsottu, että direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu valinnanvapaus ei merkitse jäsenvaltioille velvollisuutta säätää, että vakuutuksenantajien on kaikissa tilanteissa katettava kaikki vakuutetun henkilön puolustuksesta aiheutuneet kulut, kunhan kyseinen vapaus ei menetä merkitystään. Tämä olisi tilanne, jos kyseisten kulujen vastattavaksi ottamista koskevan rajoituksen johdosta vakuutetun henkilön olisi todellisuudessa mahdotonta valita kohtuullisesti edustajansa. Asiaa tältä osin mahdollisesti käsittelevien kansallisten tuomioistuimien tehtävänä on joka tapauksessa tarkastaa se, ettei kyse ole tämänluonteisesta rajoituksesta (ks. vastaavasti em. asia Stark, tuomion 33 kohta).

28 Lisäksi sopimuspuolilla säilyy vapaus sopia oikeudellisesta avusta aiheutuneiden kulujen suuremmista korvaustasoista mahdollisesti sitä vastaan, että vakuutettu henkilö suorittaa korkeamman vakuutusmaksun (ks. vastaavasti em. asia Stark, tuomion 34 kohta).

29 Edellä esitettyjen seikkojen perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 87/344 4 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että se on esteenä sille, että oikeusturvavakuutuksen antaja, joka määrää vakuutussopimuksissaan, että sen työntekijät lähtökohtaisesti antavat oikeudellista apua, määrää lisäksi, että vakuutuksenottajan vapaasti valitseman asianajajan tai edustajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvat kulut voidaan kattaa ainoastaan, jos vakuutuksenantaja katsoo, että asia on annettava ulkopuolisen neuvonantajan hoidettavaksi.

Toinen kysymys

30 Toisella kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa lähinnä tietää, onko sillä, onko kyseessä olevassa oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä kansallisen oikeuden nojalla pakko turvautua oikeudelliseen apuun vai ei, merkitystä ensimmäiseen kysymykseen annettavan vastauksen kannalta.

31 Kun otetaan huomioon yhtäältä se, kuten tämän tuomion 25 kohdassa on huomautettu, että vakuutetun henkilön oikeus valita vapaasti edustajansa on yleisesti sovellettava ja sitova, ja toisaalta se, että direktiivin 87/344, kuten käy ilmi erityisesti sen johdanto-osan 11. perustelukappaleesta ja 4 artiklan 1 kohdan a alakohdasta, mukaan tämän oikeuden olemassaolo ja ulottuvuus eivät riipu edustamista tuomioistuimissa koskevista kansallisista säännöistä, tällaisilla kansallisilla säännöillä ei voi olla merkitystä ensimmäiseen kysymykseen annettavan vastauksen kannalta.

32 Edellä esitetyn perusteella toiseen kysymykseen on vastattava, että sillä, onko kyseessä olevassa oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä kansallisen oikeuden nojalla pakko turvautua oikeudelliseen apuun vai ei, ei ole merkitystä ensimmäiseen kysymykseen annettavan vastauksen kannalta.

Oikeudenkäyntikulut

33 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (kahdeksas jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Oikeusturvavakuutusta koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta 22.6.1987 annetun neuvoston direktiivin 87/344/ETY 4 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että se on esteenä sille, että oikeusturvavakuutuksen antaja, joka määrää vakuutussopimuksissaan, että sen työntekijät lähtökohtaisesti antavat oikeudellista apua, määrää lisäksi, että vakuutuksenottajan vapaasti valitseman asianajajan tai edustajan antamasta oikeudellisesta avusta aiheutuvat kulut voidaan kattaa ainoastaan, jos vakuutuksenantaja katsoo, että asia on annettava ulkopuolisen neuvonantajan hoidettavaksi.**

2) **Sillä, onko kyseessä olevassa oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä kansallisen oikeuden nojalla pakko turvautua oikeudelliseen apuun vai ei, ei ole merkitystä ensimmäiseen kysymykseen annettavan vastauksen kannalta.**

Allekirjoitukset